

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Харківського національного
педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди,
професор, доктор педагогічних наук



Ю. Д. Бойчук

2021 р.

ВИТЯГ

з протоколу № 1 засідання фахового семінару кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Ель Сафі Баян Максед Салех на тему «Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 - Політологія від 11 жовтня 2021 р.

ПРИСУТНІ: Головуюча на засіданні – д. політ. н, проф. Куц Г.М., зав. кафедри політології, соціології і культурології к. політ. н., доц. Безрук О.О. (науковий керівник), д. філос. н., проф. Денисенко І.Д., д. філос. н., проф. Радіонова І.О., д. і. н., проф. Рябченко О.Л. (рецензент), к. політ. н., доц. Дібікова Ю.С., к. політ. н. Савельєва Т.П., к. пед. н., доц. Білоцерківська Н.Г. (рецензент), к. соц. н. Стрельнікова О.О., ст. викл. Бабухіна С.А.; аспіранти Разметаєв А.С., Ель Сафі Б.М.С., ст. лаборант Пелішенко І.І.; запрошені фахівці за напрямом дисертаційного дослідження: д. політ. н., проф., проф. кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків) Поліщук І.О., к. політ. н., доц. кафедри міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Застава І.В.

Серед присутніх 5 докторів наук за напрямом дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ: обговорення дисертації Ель Сафі Баян Максед Салех на тему «Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія.

Науковий керівник: завідувач кафедри політології, соціології та культурології ХНПУ імені Г.С. Сковороди, кандидат політичних наук, доцент Безрук О. О.

Рецензенти: завідувачка кафедри всесвітньої історії ХНПУ імені Г. С. Сковороди, доктор історичних наук, професор, Рябченко О.Л.; доц. кафедри політології, соціології і культурології, к. пед. н., доц. Білоцерківська Н.Г.

Тему дисертаційної роботи затверджено рішенням Вченої ради ХНПУ імені Г. С. Сковороди (протокол № 7 від 25.12.2018 р.). Уточнена назва теми затверджена рішенням Вченої ради ХНПУ імені Г. С. Сковороди (протокол № 8 від 18.12.2019 р.).

СЛУХАЛИ: наукову доповідь аспірантки кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди Ель Сафі Баян Максед Салех за матеріалами дисертаційної роботи «Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія.

ВИСТУПИЛИ:

Поставили запитання: д. політ. н., проф. Куц Г.М., д. політ. н., проф. Поліщук І.О., д. філос. н., проф. Радіонова І.О., к. політ. н., доц. Дібікова Ю.С., к. політ. н. Застава І.В., к. соц. н. Стрельнікова О.О.

З позитивною оцінкою дисертаційної роботи виступили:

1) **науковий керівник:** завідувач кафедри політології, соціології і культурології ХНПУ імені Г. С. Сковороди, к. політ. н., доц. Безрук О.О.;

2) **рецензенти:** д. і. н., проф., завідувач кафедри всесвітньої історії ХНПУ імені Г. С. Сковороди Рябченко О.Л.; декан факультету психології і соціології, к.пед.н., доц. Білоцерківська Н.Г.

Взяли участь в обговоренні роботи: д. політ. н., проф. Куц Г.М., д. політ. н., проф. Поліщук І.О., д. філос. н., проф. Радіонова І.О., к. політ. н., доц. Дібікова Ю.С., к. політ. н. Застава І.В., к. соц. н. Стрельнікова О.О.

УХВАЛИЛИ: На підставі експертизи дисертаційної роботи, доповіді здобувача, поставлених запитань присутніх і відповідей здобувача, обговорення учасниками засідання основних положень дисертації, виступів наукового керівника та рецензентів прийняти такий **висновок** щодо дисертаційної роботи Ель Сафі Баян Максед Салех на тему «Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри»:

1. **Актуальність роботи.** Близькосхідний регіон залишається конфліктогенною точкою світової політики. Так само, як балканські країни в кінці дев'ятнадцятого – на початку двадцятого століть, маючи великі ресурси і населення, вважалися осередком виникнення глобальної війни між провідними державами, Близькосхідний регіон на теперішній час відіграє ту ж саму роль. Проте варто підкреслити, що структура відносин між державами всередині регіону є унікальною, де зустрічаються елементи середньовічного релігійного світогляду, біполярного протистояння і класичного європейського балансу сил.

На сучасному етапі геополітичного значення набуває протистояння по лінії Саудівська Аравія – Іран, навколо якої відбувається формування «коаліцій участі» з держав регіону та зовнішніх учасників, цілі яких мають антагоністичний характер, що призводить до поглиблення й ще більшого ускладнення конфлікту. Протистояння даних коаліцій відбувається з використанням різних методів впливу – політичних, економічних, дипломатичних, інформаційних, військових тощо. Таким чином, дане

протистояння має комбінований характер. Це надає підстави для окремих аналітиків (наприклад Дж. С. Мітчелл, В. Бассам, Г. Г'ос, М. Айюб) визначати близькосхідний конфлікт, як «холодну війну» або «проксі-війну».

Важливими факторами поглиблення конфлікту виступають політико-культурні особливості країн регіону та релігійний фактор, адже наявність суперечностей між християнами, мусульманами та іудеями не сприяє зняттю напруженості в регіоні. Додатковим підсилювачем конфлікту є довготривала суніто-шіїтська конфронтація.

Особлива актуальність розвитку подій близькосхідного конфлікту пов'язана з тим, що в перспективі ситуація в даному регіоні значною мірою визначатиме хід розвитку країн Європи, Центральної Азії, Африки на південь від Сахари, рівень міжнародної політичної та енергетичної безпеки, напрямки та масштаби світових міграційних процесів.

Домінуючу тенденцію в нинішніх обговореннях проблем Близького Сходу як на Заході, так і на Сході можна визначити як песимістичну. Вважається, що регіон вступає в історично тривалий період нестабільності, численних конфліктів, перекроювання державних кордонів, соціальних та економічних потрясінь. Регіон Близького Сходу чекає на серйозні соціально-економічні та політичні потрясіння, причиною чого може стати загострення екологічної ситуації, пов'язане насамперед із виснаженням природних ресурсів, суперництво за які матиме серйозні наслідки у глобальному масштабі.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу міжнародного конфлікту на Близькому Сході у контексті його політико-культурного та безпекового виміру.

Реалізація мети дослідження зумовила постановку і послідовне вирішення наступних завдань:

- здійснити огляд концептуальних інтерпретацій міжнародного конфлікту, у політологічному дискурсі;
- виявити специфіку розвитку концептуальних інтерпретацій війни, як специфічної форми міжнародного конфлікту в світовому політичному процесі;

- дослідити особливості політико-культурного аспекту близькосхідного конфлікту;
- проаналізувати вплив релігійного фактору, зокрема, ісламського, на близькосхідний конфлікт;
- дослідити структурно-динамічні характеристики близькосхідного конфлікту та потенціал його учасників для оцінки стану безпеки в регіоні;
- проаналізувати перспективи розвитку врегулювання близькосхідного конфлікту.

Об'єкт дослідження – конфлікт на Близькому Сході.

Предмет дослідження – конфлікт на Близькому Сході у політико-культурному та безпековому вимірах.

Методи дослідження: У контексті досягнення зазначеної мети дослідження базується на системі загальнонаукових та спеціальних методів, що застосовуються в сучасній політичній науці.

Основу методологічної бази складає конфліктологічний підхід, що дозволяє дослідити характер та стан конфлікту, а також проаналізувати інтереси та цілі основних учасників та третіх сторін.

Для дослідження каузальної бази конфлікту, його еволюції та впливу ісламського фактору було використано історико-генетичний підхід.

Використання системного підходу дозволило виокремити складові компоненти міжнародного конфлікту на Близькому Сході та його вплив на безпековий стан в регіоні.

Статистичний метод застосовувався для оцінки військового потенціалу (мобілізаційного потенціалу) основних учасників близькосхідного протистояння, дав змогу опрацювати відповідні статистичні дані, узагальнити дані рейтингів та результати експертних опитувань.

Дескриптивний метод було застосовано з метою отримання якомога повноцінної картини розвитку конфлікту та висвітлення значущих подій.

2. Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого отримано в дисертації. Дисертаційна робота Ель Сафі Баян Максед Салех на

тему «Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри» спрямована на вирішення актуального наукового завдання — визначення особливостей протікання близькосхідного конфлікту в умовах зіткнення «м'яких» та традиційних («жорстких») інструментів протистояння.

3. Наукові положення, розроблені особисто дисертантом, та їх новизна.

Наукові новизна результатів дослідження, одержаних особисто здобувачем визначається тим, що в роботі:

уперше:

запропоновано авторську робочу модель аналізу конфлікту на Близькому Сході на сучасному етапі, структурними компонентами якої виступають групи (альянси) з держав (головних учасників протистояння), «третіх» держав, недержавних організацій різного рівня, а динамічним компонентом – специфіка функціонування означених груп. На теперішній час дана модель представлена в наступному вигляді: «альянс опору» включає Іран, Сирію Ірак, Ємен і також недержавних суб'єктів, таких як ХАМАС і Хезболла. Цілі «альянсу опору» пов'язані з протистоянням геополітичного проекту американо-ізраїльського домінування на Близькому Сході, війні проти екстремістських ваххабітських угруповань, які, на думку Ірану, є інструментом американської та ізраїльської політики у близькосхідному регіоні та поширенням шіїтського впливу з подальшою реалізацією концепції «експорту ісламської революції». «Альянс опору» певною мірою підтримується Росією та Китаєм; «альянс контрреволюції»: до його складу входять країни, які бажають співпрацювати в різних формах стратегічного партнерства зі Сполученими Штатами та визнають американське лідерство в регіоні. «Альянс контрреволюції» включає в себе Саудівську Аравію, арабські держави, які уклали мир з Ізраїлем (Єгипет, Йорданія, Об'єднані Арабські Емірати), а також, низку країн, які входять до Ради співробітництва держав Перської Затоки. Активність альянсу направлено, в першу чергу, проти Ірану, особливо у напрямі обмеження/нейтралізації іранської ядерної програми, а також на поширення сунітського впливу. Дана група підтримується Ізраїлем та США; «альянс зміни»: виглядає більш стійким. Його

формують Катар та Туреччина. Туреччина переслідує мету посилення власних позицій в регіоні та відповідно, обмеження впливу арабських країн, позаяк розглядає їх як колишні імперські території. Катар знаходиться у ситуативному альянсі з Туреччиною через напружені відносини з КСА та країнами РСАДПЗ;

доведено, що конфлікт може набувати окремих рис «холодної війни», а іноді відбувається у формі «проксі-війни», що чітко проявилось у трьох важливих подіях останнього часу: війні в Сирії, конфлікту в Ємені та дипломатичній кризі в Катарі 2017 р.;

аргументовано, що у короткостроковій та середньостроковій перспективах рівень напруженості конфлікту на Близькому Сході не буде знижено через наявність, зокрема, наступних факторів, які посилюють внутрішньорегіональні суперечності: політико-культурних особливостей країн-учасниць, ісламського фактору у формі ісламського фундаменталізму (з ознаками сектантського фанатизму), рівнем військового потенціалу (мобілізаційного потенціалу) стрижневих країн-учасниць конфлікту (Іран, Ізраїль, Саудівська Аравія) й Туреччини, а також активним втручанням зовнішніх геополітичних гравців (США, Росія, Китай).

уточнено:

що конфлікт за регіональне лідерство на Близькому Сході набув реальної форми після революцій «арабської весни» внаслідок зламу «стабільних» диктатур в Іраку, Лівії, Алжирі тощо;

уявлення про те, що витoki конфлікту мають складне ідеологічне підґрунтя, яке викристалізувалось з філософських ідейно-політичних течій Стародавнього Світу з подальшою концептуальною пролонгацією в «модернові» проекти соціально-політичної реальності;

одержали подальший розвиток:

ідеї та аргументи, що спільний контур міжнародного конфлікту на Близькому Сході формується за рахунок низки конфліктів між окремими країнами регіону і, на теперішній час, категорія «близькосхідний конфлікт» включає в себе не лише арабо-ізраїльський конфлікт, а набуває значно розширеної конотації;

твердження про те, що умови конкуренції серед ісламських блоків все частіше визначаються їхніми стратегічними і доктринальними позиціями помноженими на стан комплексної потужності (потенціалу) кожної держави.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються, забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних положень, використанням комплексу методів дослідження, адекватних його меті, предмету та завданням.

5. Наукове та практичне значення роботи. *Наукове* значення роботи полягає у створенні підґрунтя для всебічного усвідомлення особливостей протистояння учасників близькосхідного конфлікту.

Практичне значення роботи полягає у науково-дослідному обґрунтуванні специфічних характеристик і детермінантів регіонального конфлікту.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес факультету психології та соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, зокрема при викладанні наступних курсів: «Політологія», «Соціологія», «Тероризм і безпека в сучасному світі», «Політика і релігія».

Основні положення роботи й отримані в дисертаційному дослідженні результати можуть бути використані у ході професійної підготовки та підвищення професійної кваліфікації фахівців у галузі політології, соціології та державного управління, доповнити зміст навчальних курсів з політології та суміжних дисциплін.

6. Використання результатів роботи. Результати дисертаційного дослідження впроваджені у освітній процес факультету психології і соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

7. Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Основні положення дисертації відображено у 11 публікаціях (11 одноосібних), з них 3 публікації опубліковано в українських

наукових фахових виданнях, 1 публікація в українському виданні з політичних наук, 3 – у закордонних виданнях (1 стаття у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Європейського Союзу) з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію, 4 публікації у збірках матеріалів конференцій різних рівнів.

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження

1. Ель Сафі Б.М.С. Фактори виникнення катарської кризи у контексті анти-іранських настроїв. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків. 2018. Вип. 2(16). С. 78–88.

2. Ель Сафі Б.М.С. Єменський конфлікт в рамках «холодної війни» на Близькому Сході: геополітичний аспект. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків. 2019. Вип. 1 (17). С.16–27.

3. Ель Сафі Б.М.С. Політичні партії в Іраку: етапи становлення та ідеологічні відмінності. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків. 2020. Вип. 2 (18). С. 4–15.

4. Bayan Al Safi. The religious factor in the middle east: political and security context. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021 (<https://issn2391-4165.webnode.com.ua/>), 02 (30). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/224.html> (accessed 30 March 2021).

5. Al Safi B.M.S. Contemporary socio-political trends in the Kingdom of Saudi Arabia. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2020. Вип. 3-4, С. 181-184.

6. Al Safi B.M.S. Shiite Geopolitics Contemporary Shiite Geopolitical Theories and Terms. *International Journal of Scientific Research and Management (IJSRM)*. Vol. 08. Iss. 08. 2020. Article Date Published: 11 August 2020. P. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.18535/ijssrm/v8i08.ps01> URL: www.ijssrm.in.

7. Al Safi B.M.S. The regional counter-blocs strategy in the context of the Middle East Second Cold War. *International Journal of Scientific Research and*

Наукові праці апробаційного характеру

8. Al Safi B.M.S. The important impediments against freedom in political science teaching. *Наука та освіта у дослідженнях молодих вчених*: мат-ли I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. 22 квітня 2018. Харків, 2018. С. 15-17.

9. Эль Сафи Баян. Термин «Ближний Восток» и изменение его содержания в контексте разных событий в международных отношениях. *Сучасний рух науки*: тези доп. VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Дніпро. 6-7 червня 2019 р. Дніпро, 2019. С. 544-547.

10. Bayan Al Safi. Globalization Challenges in the Arab World. *Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних та соціально-політичних контекстах*: мат-ли X міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. 11 жовтня 2019. Харків, 2019. С. 14-19.

11. Эль Сафи Б.М.С. Трансформация концепции «Холодной войны» в условиях второй холодной войны на Ближнем Востоке. *Креативная модернизация и трансформация современного общества*: мат-ли міжнародної науково-практичної конференції. м. Харків. 28 квітня 2021 р. Харків, 2021. Креативний простір. №3. С. 84-87. URL: <https://www.newroute.org.ua/vrcpr/>

8. Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, в якій досліджується проблематики окупаційного режиму в політичному процесі, її особливості проявів в контексті російсько-української окупаційного режиму та способи протидії російській гібридній окупації в українському політичному дискурсі.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що подані в дисертації наукові результати отримані автором самостійно. Вихідні ідеї та положення,

висновки були розроблені автором на базі вивчення широкого й водночас репрезентативного кола оригінальних зарубіжних і вітчизняних джерел з окресленої проблематики, а також даних емпіричних досліджень. Усі теоретико-методологічні, науково-аналітичні висновки та рекомендації автором зроблено самостійно.

9. **Апробація результатів дисертації** здійснювалася у доповідях та повідомленнях на таких наукових конференціях: I Всеукраїнська науково-практична конференція «Наука та освіта у дослідженнях молодих вчених» 22 квітня 2018. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 6-7 червня 2019 р. – Дніпро, 2019.; X, XI Міжнародні науково-практичні конференції «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних та соціально-політичних контекстах» (Харків, 2016 р., 2017 р., 2018 р., 2019 р., 2020 р.); Международная научно-практическая конференция «Креативная модернизация и трансформация современного общества» 28 квітня 2021 р., (м. Харків).

10. **Оцінка мови та стилю дисертації.** Дисертацію написано граматною українською мовою. Стиль викладу матеріалів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій є доступним для сприйняття. Структура дисертації відповідає алгоритму проведеного дослідження, адекватно використані наукові терміни.

11. **Відповідність змісту дисертації спеціальності.** Зміст дисертаційного дослідження, використані у ньому методи та основні результати, що одержані в роботі, відповідають спеціальності 052 Політологія.

12. **Рекомендація дисертації до захисту.** Дисертаційна робота Ель Сафі Баян Максед Салех на тему «Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри» є цілісним, самостійним, завершеним дослідженням, що відповідає вимогам пунктів 10–12 Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії».

Ураховуючи актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження та відповідність роботи спеціальності 053 Психологія, дисертація Ель Сафі Баян Максед Салех на тему «Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри» рекомендується до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія.

Результати відкритого голосування присутніх на семінарі: рішення прийнято одностайно.

Головуюча на засіданні фахового семінару:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології,
соціології і культурології
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Г.М. Куц

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

О.Л. Рябченко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри політології,
соціології та культурології
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Н.Г. Білоцерківська

Секретар засідання:

кандидат політичних наук,
викладач кафедри політології,
соціології і культурології
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Т.П. Савельєва



Куц Т.М., Білоцерківської Н.Г., Савельєвої Т.П.

18.10.2021 р.